

УДК 65.012.8:339.9

UDC 65.012.8:339.9

ФОРМУВАННЯ У СУСПІЛЬСТВІ ІДЕЇ НЕТЕРПИМОСТІ ДО ПРОЯВІВ КОРУПЦІЇ ЯК БАЗИСНА СКЛАДОВА МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ В УКРАЇНІ

Козак Л.С., кандидат економічних наук, Національний транспортний університет, Київ, Україна

Федорук О.В., кандидат економічних наук, Національний транспортний університет, Київ, Україна

FORMATION OF IDEA OF INTOLERANCE TO MANIFESTATIONS OF CORRUPTION IN SOCIETY AS BASIC COMPONENT OF MECHANISM OF IMPLEMENTATION OF ANTICORRUPTION STRATEGY IN UKRAINE

Kozak L.S., Ph.D., National Transport University, Kyiv, Ukraine

Fedoruk O.V., Ph.D., National Transport University, Kyiv, Ukraine

ФОРМИРОВАНИЕ В ОБЩЕСТВЕ ИДЕИ НЕТЕРПИМОСТИ К ПРОЯВЛЕНИЯМ КОРРУПЦИИ КАК БАЗИСНАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ МЕХАНИЗМА РЕАЛИЗАЦИИ АНТИКОРУПЦИОННОЙ СТРАТЕГИИ В УКРАИНЕ

Козак Л.С., кандидат экономических наук, Национальный транспортный университет, Киев, Украина

Федорук О.В., кандидат экономических наук, Национальный транспортный университет, Киев, Украина

Постановка проблеми. На сьогоднішньому етапі розвитку держави розв'язання проблеми корупції є одним із пріоритетів для українського суспільства. За даними досліджень, саме корупція є однією з причин, що призвела до масових протестів в Україні наприкінці 2013 року – на початку 2014 року. Згідно з результатами дослідження «Барометр Світової Корупції» (Global Corruption Barometer), проведеного міжнародною організацією Transparency International у 2013 році, 36 відсотків українців були готові вийти на вулицю, протестуючи проти корупції. За результатами проведеного Міжнародною фундацією виборчих систем (IFES) наприкінці 2013 року дослідження громадської думки, корупція вже входила до переліку найбільших проблем населення і викликала особливе занепокоєння у 47 відсотків громадян. За даними досліджень індексу сприйняття корупції, що проводяться Transparency International, українці вважають свою державу однією з найбільш корумпованих у світі.

Демократичні перетворення, що нині відбуваються в Україні, супроводжуються складними процесами реформування політичних, економічних і правових відносин. Однією з найважливіших складових цього вкрай непростого процесу є запобігання та протидія корупції. Корупція гальмує еволюцію правової системи, унеможливаючи наближення України до передових світових показників рівня життя. Відсутність дієвих важелів боротьби з корупцією, поширення корупціогенних ризиків практично на всі сфери суспільного життя, доляльне ставлення частини громадян до вказаного явища призвели до того, що корупційна діяльність на всіх щаблях влади паралізувала проведення реформ, визначених керівництвом держави як пріоритет розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню корупції як соціально-економічного явища присвячені праці вітчизняних і зарубіжних вчених, а саме: Л. Аркуші, Ю. Бауліна, М. Беккера, Г. Блека, В. Борисова, Л. Гевелінга, П. Геги, М. Гончаренка, Р. Гринберга, П. Джерелі, О. Дудорова, А. Закалюка, О. Кальмана, В. Комісарової, М. Корнієнко, Н. Кузнецової, М. Мельника, Є. Невмержицького, В. Панкратової, Л. Петтера, А. Редька, С. Роуз-Аккермана, А. Сафоненка, Дж. Скотта, О. Терещука, Ф. Шульженка та ін. Разом з тим, механізм реалізації антикорупційної стратегії в Україні залишається не в повній мірі дослідженим, потребує подальшого теоретичного та прикладного розгляду.

Постановка завдання. Метою дослідження є вивчення механізму створення ефективної загальнодержавної системи запобігання й протидії корупції на основі нових засад формування та реалізації антикорупційної політики; дослідження антикорупційних стратегій зарубіжних країн, можливості імплементації антикорупційних норм міжнародного права у вітчизняне законодавство; визначення заходів щодо усунення корупційних передумов ведення бізнесу, формування

сприятливого для відмови від корупційної практики бізнес-клімату та нетолерантного ставлення бізнесу до корупції; формування у суспільстві ідеї нетерпимості до проявів корупції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Рівень і масштаби корупції в країні, ефективність протидії корупційним процесам значною мірою залежать від добросовісності виборних посадових осіб, демократичності політичної системи загалом і виборчого процесу зокрема. Найбільш поширеними проявами корупційної поведінки виборних посадових осіб є: конфлікт інтересів у діяльності виборних осіб, насамперед суміщення депутатської роботи, політичної діяльності з підприємницькою діяльністю та роботою в органах виконавчої влади, що заборонено законом; підкуп виборних осіб, здійснення тиску на них або на бізнес, до якого мають відношення депутати, з метою ухвалення певних рішень або переходу до іншої депутатської фракції (групи); незаконне лобювання інтересів окремих осіб або бізнес-структур. Основними причинами такого стану справ є все ще слабкі інститути демократії в Україні, корупціогенне виборче законодавство, недосконале законодавство щодо фінансування виборчих кампаній та політичних партій, відсутність належного правового регулювання щодо запобігання конфлікту інтересів у діяльності виборних осіб та прозорих засад лобювання. Очевидно, що розв'язати проблему політичної корупції можна тільки поступово, шляхом формування нового законодавства, посилення контролю за діяльністю виборних посадовців і представницьких органів влади з боку відповідних державних органів, інститутів громадянського суспільства, зокрема засобів масової інформації, підвищення політичної відповідальності громадян за свій вибір і народних обранців за свою діяльність.

Синхронно з реформуванням системи державної служби повинно відбуватися і врегулювання проблеми конфлікту інтересів, прозорості доходів і видатків публічних службовців. Одним з найбільш ефективних методів профілактики корупції в державній сфері є посилення заходів фінансового та іншого контролю осіб, уповноважених на виконання державних та інших прирівняних до них функцій. Згідно із зобов'язаннями України перед МВФ нова система декларування для вищих посадових осіб повинна розпочати роботу не пізніше кінця квітня 2016 р. Згідно із Шостим звітом Європейської Комісії щодо виконання Україною Плану дій щодо лібералізації ЄС візового режиму для України, керівництво України взяло зобов'язання забезпечити початок роботи в I кварталі 2016 р. Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК) та одразу після цього – початок перевірки активів і конфліктів інтересів публічних службовців у сферах та на посадах, що найбільш вразливі для корупції. У жовтні 2014 р. Верховна Рада України ухвалила пакет антикорупційних законів, зокрема «Про Національне антикорупційне бюро України», «Про запобігання корупції», «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки» та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення кінцевих вигодоодержувачів юридичних осіб та публічних діячів».

Система електронного декларування доходів чиновників повинна запрацювати вже у 2016 р. Службові особи, які займають відповідальне та особливо відповідальне становище, зобов'язані подати щорічні декларації за минулий рік протягом 60 календарних днів після початку роботи системи. Такі зміни передбачені оновленою редакцією Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей подання службовими особами декларацій про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру у 2016 році», яку 17 березня 2016 року опубліковано у «Голосі України». Цей Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування. Слід зауважити, що до числа осіб, які повинні будуть прозвітувати у 60-денний термін після початку роботи системи, належать також судді, прокурори та слідчі; повний перелік службових осіб, які займають відповідальне та особливо відповідальне становище, наведено у ст. 50 Закону України «Про запобігання корупції». Подання завідомо недостовірних відомостей у декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, тягне за собою накладення штрафу від однієї тисячі до двох тисяч п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (якщо такі відомості відрізняються від достовірних на суму від 100 до 250 мінімальних заробітних плат); карається штрафом від двох тисяч п'ятисот до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин, або позбавленням волі на строк до двох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років (якщо такі відомості відрізняються від достовірних на суму понад 250 мінімальних заробітних плат).

Введення декларацій про доходи та майно державних посадових осіб закріплено у Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції та у ряді документів Світового банку, Організації економічного співробітництва та розвитку й інших міжнародних інститутів. Так, у ст. 8 Конвенції ООН проти корупції передбачено, що «кожна Держава-учасниця прагне, у належних випадках і

згідно з основоположними принципами свого внутрішнього права, запроваджувати заходи й системи, які зобов'язують державних посадових осіб надавати відповідним органам декларації, *inter alia*, про позаслужбову діяльність, заняття, інвестиції, активи та про суттєві дарунки або прибутки, у зв'язку з якими може виникнути конфлікт інтересів стосовно їхніх функцій як державних посадових осіб» [1].

Серед переваг електронного декларування слід виділити можливість застосування автоматизованих систем обробки інформації. Ісландія, Швеція, Норвегія і Данія мають довгу історію свободи доступу до інформації та відрізняються найнижчим рівнем корупції, високим рівнем прозорості, великим ступенем довіри до державної служби. Системи декларування активів у цих країнах ґрунтуються на традиційних цінностях і спираються на заохочення етичної поведінки та доброчесності. У Данії державні службовці на початку служби декларують свій майновий стан, а потім щороку – лише доходи, як і всі громадяни. Придбання нерухомості фіксується реєстраційною службою, ця інформація автоматично передається до податкової служби. Така сама система – у Фінляндії. До того ж у разі виявлення невідповідності доходів і видатків громадянина Податкове відомство Фінляндії направляє лист платникові податків із проханням дати пояснення та вказати джерело доходу.

У Сінгапурі державні службовці ще з 1952 р. щорічно надають звіти про свої видатки. Кожні півроку міністри надають прем'єру декларації про свої доходи та доходи членів сімей. Якщо накопичені кошти виявляються підозрілими й надмірними, починається антикорупційне розслідування, яке проводить Бюро з розслідування випадків корупції. У Кримінальному кодексі Сінгапуру є таке поняття, як «покарання за накопичення багатства, яке не відповідає займаному службовому становищу». Банківські рахунки держслужбовців – також предмет пильного моніторингу. Суд має право конфіскувати у корупціонера всі грошові кошти, законне походження яких він не може довести.

У 1974 р. губернатор Гонконгу М. Маклехоуз заснував Незалежну комісію з боротьби з корупцією, на яку не могли вплинути ні МВС, ні спецслужби. Комісія розпочала роботу за трьома напрямками: виявлення хабарників, профілактика та аналіз нових схем корупції, пропаганда. Співробітники комісії могли провести перевірку в будь-якому відомстві і міністерстві при найменшій підозрі в корупції. Презумпція невинності для чиновників країни була ліквідована. Замість неї з'явився принцип «доведи, що купив майно не за хабарі». Чиновник, який не в змозі довести, що купив віллу, авто або відкрив закордонний банківський рахунок законно, без зволікань сідає у в'язницю. Фактично комісія працювала за законами військового трибуналу. За перший рік роботи комісії було засуджено 220 чиновників-хабарників. Як наслідок, нині кількість корумпованих чиновників сягає 2–3 % (у 1974 р. – 94 %).

У Китаї також вже багато років всі чиновники декларують майно, корпоративні права, банківські вклади, доходи і видатки як свої, так і своїх дружини та дітей, а також зобов'язані зазначати факт проживання своїх членів сім'ї за кордоном. У США державний службовець зобов'язаний надавати в Управління з питань етики інформацію про свої видатки й доходи, а також видатки і доходи його близьких родичів – дітей, дружини (чоловіка), батьків, – зокрема, відомості про джерела походження майна, його склад і вартість; відомості про наявні депозити, отримані і видані позики, а також отримані кредити; перелік отриманих подарунків, вартість яких перевищує 50 дол.; перелік транспортних, розважальних й інших порівнянних послуг, оплачених не з особистих або бюджетних коштів (із вказівкою джерела).

Серед наших найближчих сусідів передовим досвідом щодо розкриття даних про доходи чиновників може похвалитися Латвія. Латвійська система розкриття фінансової інформації про доходи чиновників вважається однією із всеохоплюючих у Європі. Крім того, у Латвії в 2002 р. створили Спеціальне бюро по запобіганню і припиненню корупції (KNAB). Воно займалося тим, що перевіряло правильність декларацій чиновників. Відомості про тих, хто живе невідповідно до своїх доходів, передаються до Служби держдоходів для накладання штрафу. В Естонії норма про декларування доходів з'явилася ще у 1999 р. Під її дію потрапили понад 30 тис. осіб, у числі яких – не тільки вищі посадові особи, а й судді, нотаріуси, чиновники поліції та прикордонної служби, президент Академії наук і навіть ректори публічно-правових університетів. Всі відомості містяться у спеціальному реєстрі, доступ до якого має будь-який громадянин країни. Щоб дізнатися, скільки заробив естонський президент, міністр або інший держслужбовець, жителю Естонії досить пред'явити цифрове посвідчення особи. Крім того, відомості про доходи вищих посадових осіб публікуються у пресі. Якщо чиновник не надав декларацію, відомості про це теж оприлюднюють.

В Україні ухвалено низку законодавчих актів, що регулюють етичні стандарти поведінки службовців, та галузеві кодекси етичної поведінки. Сьогодні необхідно втілити в життя інститут доброчесних викривачів фактів корупції та їх захисту від переслідування і зобов'язати публічних

службовців повідомляти про підозру в корупції. Істотно зміцнити резистентність публічної служби проявам корупції, а також довіру до неї з боку громадян можуть перевірки на добросовісність: імітація ситуацій, подібних тим, що виникають у повсякденній діяльності публічного службовця, з метою перевірки добросовісності поведінки службовця за певних обставин. Такі перевірки повинні проводитися з метою забезпечення професійної неупередженості, запобігання корупції серед публічних службовців, перевірки дотримання ними своїх посадових обов'язків, етичних стандартів поведінки, виявлення, оцінки та усунення чинників, що призводять до корупції. У той же час такі перевірки можуть мати характер провокації надання неправомірної вигоди і тому не можуть бути підставою для початку кримінального провадження. З метою забезпечення дотримання прав людини у зв'язку з проведенням таких перевірок порядок їх проведення слід визначити законом.

За даними соціологічних досліджень, зокрема «Барометр Світової Корупції» (Global Corruption Barometer) від Transparency International [2] та Gallup International Association, найкорумпованішою сферою українці вважають судову владу (66 відсотків). Подібні результати продемонстрували підсумки дослідження, проведеного Українським центром економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова: судову владу українці вважають найбільш корумпованою сферою, а 47 відсотків опитаних вважають, що у судовій владі корупцією охоплено все. Першим кроком у реформуванні судової влади стало прийняття 8 квітня 2014 року Закону України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні», який сприяв створенню правових передумов для самоочищення судової влади за безпосередньої участі громадськості. Зважаючи на те, що основні засади судоустрою та статусу суддів закріплені у Конституції України, необхідно забезпечити врахування міжнародних стандартів у сфері судочинства під час внесення змін до Конституції України.

Основною причиною, яка зумовлює корупцію в приватному секторі, є фактичне зрощення бізнесу та влади, що призводить до використання політичного впливу для ведення бізнесу, незаконного лобіювання ухвалення законів та інших нормативно-правових актів тощо. Іншою причиною є те, що умови ведення бізнесу створюють підґрунтя для існування корупційної практики. Насамперед це недосконале та нестабільне законодавство, ухвалене, зокрема, внаслідок незаконного лобіювання певних бізнес-інтересів, ускладнені процедури регулювання підприємницької діяльності, корумповані контролюючі органи та судова система. Заходи щодо переслідування за корупційні правопорушення є неефективними через поширеність корупції в правоохоронній та судовій системах. Це призвело до системності корупції, внаслідок чого підприємці не мають можливості самостійно їй протидіяти, а також до формування толерантного ставлення до корупції серед представників бізнесу.

Подолати корупцію в приватному секторі можливо лише шляхом комплексного розв'язання проблем, наявності політичної волі для розмежування бізнесу та влади, реалізації реформ у публічному секторі, зокрема адміністративної реформи (обмеживши насамперед можливості чиновників для зловживання владними повноваженнями), здійснення дерегуляції підприємництва, забезпечення вільної конкуренції та дії антимонопольних правил, проведення реформи судових та правоохоронних органів, зниження рівня корупції на публічній службі. З іншого боку, держава повинна налагодити партнерство з бізнесом, стимулюючи його до використання альтернативних моделей поведінки та надаючи йому в цьому всебічну підтримку.

Варто виокремити такі заходи щодо усунення корупційних передумов ведення бізнесу, формування сприятливого для відмови від корупційної практики бізнес-клімату та нетолерантного ставлення бізнесу до корупції:

1) здійснити заходи, спрямовані на проведення дерегуляції економіки, забезпечення вільної конкуренції, адміністративної та судової реформ, реформувати правоохоронні та контролюючі органи;

2) прийняти нормативно-правові акти щодо неможливості допуску юридичних осіб, причетних до корупційних правопорушень, до публічних ресурсів (брати участь у державних закупівлях, аукціонах, отримувати державні кредити, субсидії, субвенції, пільги з оподаткування тощо), щодо виконання юридичного обов'язку і чітких правил про повідомлення про корупційні правопорушення внутрішніми та зовнішніми аудиторами; забезпечити ефективне впровадження закону щодо застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб за корупційні правопорушення;

3) прийняти нормативно-правові акти, спрямовані на забезпечення прозорості ведення бізнесу та майнових відносин;

4) утворити інститут бізнес-омбудсмена, який представлятиме інтереси бізнесу в Уряді України, та встановити за його участю на постійній основі діалог з бізнесом з метою підвищення рівня обізнаності про ризики корупції та наявні рішення для приватного сектора, отримання порад від бізнесу щодо реформування відповідного законодавства (господарського законодавства, законодавства про бухгалтерський облік та аудит, податкового законодавства, законодавства про

здійснення державних закупівель та іншого законодавства, що стосується приватного сектора) для обмеження можливостей для корупції;

5) розробити за участю представників бізнесу, об'єднань підприємців і професійних спілок стратегію щодо підтримки імплементації антикорупційних стандартів та сприяти розвитку саморегулювання у приватному секторі;

6) забезпечити співпрацю із бізнесом в частині роз'яснення та практики застосування нових антикорупційних стандартів;

7) розробити та впровадити в життя на постійній основі спеціальні програми, спрямовані на забезпечення доступу підприємців до необхідної інформації, зокрема про адміністративні процедури, права та обов'язки підприємців, формування свідомості несприйняття корупційного способу поведінки, заохочення до інформування про факти корупції;

8) провести пілотні проекти «пактів доброчесності» в інфраструктурних проектах або інших проектах, що передбачають значні бюджетні витрати, шляхом формування тристороннього (уряд – бізнес – громадськість) механізму контролю за плануванням та реалізацією таких проектів, цільового й ефективного витрачання відповідних коштів.

Ефективний доступ до інформації, якою володіють органи публічної влади, інші суб'єкти, є важливою передумовою для запобігання корупції, виявлення та припинення корупційних діянь. Особливе значення має інформація, яка становить суспільний інтерес, а саме – відомості про використання публічних коштів, розпорядження державним або комунальним майном, особисті доходи, майно, видатки та зобов'язання фінансового характеру публічних службовців. Доступ до інформації є необхідним інструментом для проведення журналістських розслідувань, стимулювання громадянської активності в антикорупційній сфері.

В Україні з травня 2011 року діє Закон України «Про доступ до публічної інформації» [3], який був визнаний одним з найкращих у світі за рівнем регулювання. У березні 2014 року (Закон України № 1170-VII) були схвалені важливі зміни до низки законодавчих актів з метою приведення їх у відповідність із Законом України «Про доступ до публічної інформації» та Закону України «Про інформацію» у новій редакції. Водночас рівень практичного виконання нових положень щодо доступу до інформації залишається низьким, реальні можливості доступу до інформації – обмежені, непоодинокими є випадки необґрунтованої відмови в доступі до інформації або невиконання вимог щодо оприлюднення інформації в ініціативному порядку, відсутній дієвий державний контроль за реалізацією права на доступ до публічної інформації.

Законодавство про відповідальність за корупційні правопорушення в Україні значною мірою відповідає міжнародним стандартам, про що свідчить звіт Групи держав проти корупції (GRECO) за результатами 3-го раунду оцінки України, затверджений у грудні 2013 року. Крім того, значним кроком вперед стало прийняття Закону України від 13 травня 2014 року № 1261-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України». Зазначеним Законом істотно удосконалено вітчизняну систему запобігання і протидії корупції, зокрема щодо:

1) криміналізації корупції:

– підвищено санкції для фізичних та юридичних осіб за кримінальні корупційні правопорушення шляхом введення як альтернативного виду покарання – позбавлення волі, що гарантуватиме для України можливість співпраці в рамках надання міжнародної правової допомоги, як це передбачено Кримінальною конвенцією про боротьбу з корупцією;

– встановлено юрисдикцію щодо злочинів, пов'язаних із хабарництвом, які вчиняються за кордоном нашими громадянами у співучасті з іноземцями;

– встановлено відповідальність за підкуп осіб, які працюють у приватних компаніях в будь-якій якості;

– надано чіткі визначення пропозиції та обіцянки неправомірної вигоди, що безумовно поліпшить діяльність вітчизняних правозастосовних органів та підвищить якість їх роботи;

– поширено правила спеціальної конфіскації на всі корупційні злочини, зокрема у приватному секторі;

2) фінансового контролю стосовно майнового стану публічних службовців:

– запроваджено зовнішній контроль щодо декларацій про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру, який здійснюватиметься податковими органами;

– встановлено адміністративну та дисциплінарну відповідальність за подання недостовірних відомостей у зазначених деклараціях;

3) посилення гарантій захисту викривачів фактів корупції:

– перекладено обов’язок доказування у справах про застосування до інформаторів (викривачів) репресивних заходів на відповідача;

– закріплено можливість інформувати про факти корупції анонімно, зокрема через спеціальні лінії для відповідних повідомлень;

– передбачено обов’язок державних органів створити механізми для отримання та перевірки повідомлень про факти корупції (в тому числі анонімних);

4) мінімізації проявів корупції у юридичних осіб:

– передбачено обов’язок компаній розробляти і впроваджувати правила та процедури щодо виявлення та запобігання корупції;

– встановлено відповідальність юридичних осіб за незабезпечення здійснення антикорупційних заходів, якщо це призвело до вчинення корупційного правопорушення.

Одним з найбільш істотних чинників у подоланні корупції є ставлення населення до цієї проблеми. Як свідчать результати досліджень, проведених в Україні протягом останніх років, більше половини населення схильне до вчинення корупційних правопорушень у разі, якщо це може сприяти розв’язанню проблеми. Крім того, значна частка населення з огляду на брак відповідних знань не кваліфікує певні види поведінки як корупційні, усвідомлюючи при цьому невідповідність такої поведінки нормам моралі чи професійної етики. За умови ефективної роз’яснювальної роботи населення може змінити ставлення до такої практики як до неприйнятної корупційної і, таким чином, антикорупційний потенціал суспільства значно зросте.

Потребують уваги заходи, пов’язані з активізацією участі населення в інформуванні органів, уповноважених на боротьбу з корупцією, про відомі їм факти корупції. Частка такого населення є невеликою, зокрема з огляду на високий ступінь лояльності населення до корупції, засудження фактів повідомлень про корупцію як поведінки, яка суперечить етичним нормам, низький рівень довіри до діяльності правоохоронних органів, зневіру в ефективності антикорупційних заходів, страх бути покараним за повідомлення про підозру в корупції (рис. 1). Разом з тим антикорупційний потенціал заходів із залучення населення до виявлення та повідомлення про факти корупції є високим, про що свідчить досвід іноземних держав. Створення спеціальних умов, які сприятимуть зміні суспільного уявлення про повідомлення про факти корупції, є одним із пріоритетів антикорупційної політики держави.

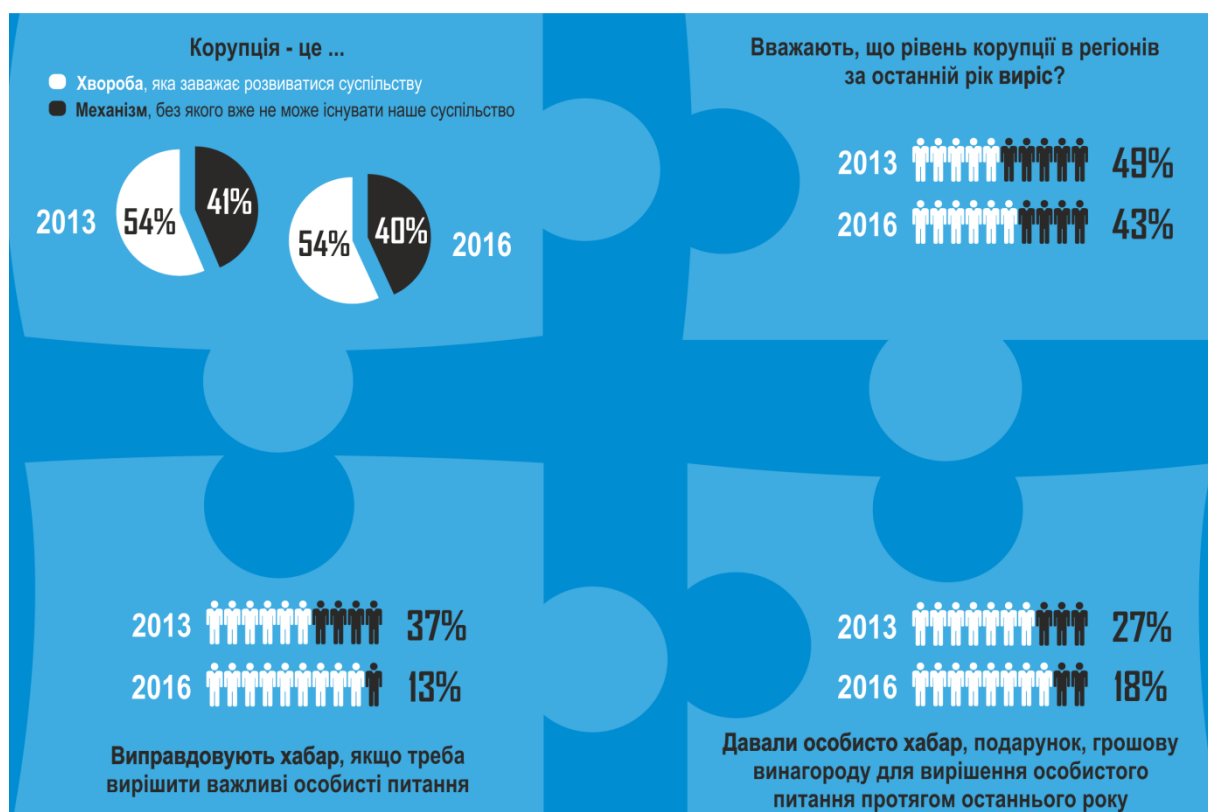

Рисунок 1 – Зміна сприйняття корупції в Україні протягом 2013–2016 рр. [4]

Для формування в суспільстві ідеї нетерпимості до проявів корупції необхідно ухвалити у співпраці з інститутами громадянського суспільства план заходів, орієнтований на різні соціальні та вікові групи і спрямований на комплексне розв'язання проблеми толерантного ставлення населення до корупції, передбачивши, зокрема:

- регулярне проведення інформаційних кампаній, спрямованих на формування психологічної установки у населення щодо несприйняття корупції як способу розв'язання проблеми;
- підвищення рівня правової свідомості населення, зокрема в частині обізнаності громадян щодо своїх прав та свобод, механізму їх реалізації та правових способів захисту;
- роз'яснення найбільш важливих антикорупційних заходів, що здійснюються в державі, положень законодавства про запобігання та протидію корупції, зокрема в частині визначення видів та форм корупційної поведінки;
- системне запровадження проведення освітніх заходів щодо моделей поведінки у тих чи інших ситуаціях з можливими корупційними ризиками;
- запровадження культури повідомлення спеціально уповноваженим суб'єктам у сфері протидії корупції про факти вчинення корупційних правопорушень;
- подолання пасивності суспільства щодо протидії корупції, залучення широких верств населення до активної участі в антикорупційній діяльності.

Успішна реалізація Антикорупційної стратегії дасть змогу знизити рівень корупції в Україні, підвищити рівень довіри населення до влади, підвищити рівень іноземних інвестицій в економіку держави, а також створити основу для подальшої антикорупційної реформи. Оцінка ефективності Антикорупційної стратегії здійснюється на основі результатів щорічних досліджень стану корупції в Україні шляхом проведення широких статистичних спостережень та аналізу практики застосування антикорупційного законодавства, визначення рівня імплементації міжнародних стандартів у сфері антикорупційної політики. За результатами проведення досліджень стану корупції індикаторами успішної реалізації Антикорупційної стратегії може бути збільшення частки населення, яка негативно ставиться до корупційних проявів; зменшення частки населення, яке мало власний досвід корупційної поведінки; зростання кількості громадян, готових повідомляти про факти корупційних проявів, а також громадян, які заявили про факти корупції, що мали стосовно них місце, компетентним органам.

Визначення рівня імплементації міжнародних стандартів у сфері антикорупційної політики здійснюється за такими індикаторами:

- виконання рекомендацій для України, наданих Групою держав проти корупції (GRECO), а також рекомендацій, наданих в рамках моніторингу Стамбульського плану дій з питань боротьби з корупцією Антикорупційної мережі для Східної Європи та Центральної Азії Організації економічного співробітництва та розвитку, імплементація Плану дій з лібералізації візового режиму з ЄС у частині запобігання і протидії корупції та плану дій у рамках Ініціативи «Партнерство «Відкритий Уряд»;
- покращення значення індексу сприйняття корупції, опублікованого міжнародною неурядовою організацією Transparency International;
- досягнення високого рівня відповідності стандартам міжнародних ініціатив (ініціатив з прозорості видобувних галузей, будівельного сектора, індексу відкритості бюджету тощо).

Варто зауважити, що Закон України «Про запобігання корупції» визначає засади формування, моніторингу, координації впровадження антикорупційної політики, залучення інститутів та організацій громадянського суспільства, представників бізнесу до цих процесів, регулює превентивну діяльність державного механізму, спрямовану на усунення можливостей та стимулів для корупційної поведінки як у публічному, так і приватному секторах, а також передбачає утворення Національного агентства з питань запобігання корупції як ключового елемента інституційного забезпечення державної антикорупційної політики [5]. Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України», а також зміни, що вносяться до кримінального законодавства зазначеним Законом та Законом України «Про запобігання корупції», створюють законодавчі підстави для кримінального переслідування найбільш небезпечних проявів корупції. Імплементація цих базових антикорупційних актів дасть можливість сформувати систему запобігання та протидії корупції, що, в свою чергу, суттєво зменшить гостроту проблеми корупції.

Дієва протидія корупції неможлива без послідовних, спланованих і скоординованих дій, об'єднаних однією концепцією, оскільки системні явища потребують системного підходу в їх подоланні. З початку 1990-х років урядами України вживалися заходи з розроблення стратегії подолання корупції в державі, для чого приймалися відповідні документи у формі державних

програм, планів, концепцій тощо. Але антикорупційне законодавство проголошувало декларативні гасла й передбачало за них неадекватні санкції, які не могли служити заходом стримування вчинення злочинів потенційними корупціонерами. Тому такі заходи, як показують результати численних національних і закордонних досліджень, жодним чином не вплинули на стан та рівень корупції, який з кожним роком тільки збільшувався. В Україні фактично була відсутня ефективна стратегія протидії корупції, яка б враховувала гостроту проблеми та актуальність ситуації.

Вказані недоліки актуалізували необхідність ухвалити новий стратегічний документ, який би комплексно підійшов до розв'язання проблеми, визначив чіткі цілі, часові рамки й засоби їх досягнення, а також поєднав антикорупційні реформи з іншими, зокрема такими як судова реформа, реформа органів правопорядку, публічної служби, адміністративна тощо. 14 жовтня 2014 р. Верховна Рада України прийняла закони України «Засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки» [6], «Про Національне антикорупційне бюро України», «Про запобігання корупції», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення кінцевих вигодонабувачів юридичних осіб та публічних діячів». Крім того, 16 вересня 2014 р. було прийнято Закон України «Про очищення влади», який передбачає механізми люстрації посадових осіб органів державної влади й місцевого самоврядування. Ці закони були розроблені та впроваджені в життя на підставі, зокрема, рекомендацій Групи держав Ради Європи проти корупції (GRECO), антикорупційних рекомендацій Плану дій з лібералізації візового режиму з ЄС, рекомендацій Європейської Комісії «За демократію через право» (Венеціанської Комісії), пропозицій програми SIGMA (Support for Improvement in Governance and Management – Програма підтримки вдосконалення врядування та менеджменту). Указані рекомендації, у свою чергу, ґрунтуються на ключових міжнародних актах антикорупційного спрямування, більшість яких ратифіковано Україною. Так, згідно зі ст. 5 і 6 Конвенції ООН проти корупції від 31 жовтня 2003 р. держави-учасниці повинні розробляти й здійснювати ефективну скоординовану політику щодо протидії корупції та утворити з цією метою спеціально уповноважений орган.

Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) є державним правоохоронним органом, на який покладається попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових. Завданням Національного бюро є протидія кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці [7]. Основними принципами діяльності Національного бюро є: верховенство права; повага та дотримання прав і свобод людини і громадянина; законність; безсторонність та справедливість; незалежність Національного бюро та його працівників; підконтрольність і підзвітність суспільству та визначеним законодавством державним органам; відкритість для демократичного цивільного контролю; політична нейтральність і позапартійність; взаємодія з іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями.

Національне бюро є юридичною особою публічного права, складається з центрального і територіальних управлінь. Директор Національного бюро, у випадку обґрунтованої необхідності, може утворювати своїм рішенням додаткові територіальні управління Національного бюро у межах області. До структури управлінь Національного бюро можуть входити підрозділи детективів, що здійснюють оперативно-розшукові та слідчі дії, інформаційно-аналітичні, оперативно-технічні підрозділи, підрозділи, що здійснюють виявлення майна, яке може бути предметом конфіскації або спеціальної конфіскації, підрозділи швидкого реагування, забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства та забезпечення безпеки працівників, представництва інтересів в іноземних юрисдикційних органах, експертні, фінансові, кадрові та інші підрозділи. Директор Національного бюро може створювати своїм рішенням комісії у складі працівників Національного бюро, прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, службових осіб інших державних органів, органів місцевого самоврядування, представників громадських об'єднань. Такі комісії вивчають питання щодо порушення прав осіб, які співпрацюють з Національним бюро, та виносять рекомендації щодо усунення зазначених порушень. Рекомендації таких комісій є обов'язковими для розгляду державними органами, органами місцевого самоврядування. Порядок діяльності комісій визначається Директором Національного бюро. Гранична чисельність центрального та територіальних управлінь Національного бюро становить 700 осіб, у тому числі не більше 200 осіб начальницького складу.

Національне антикорупційне бюро України виконує такі функції:

1) здійснює оперативно-розшукові заходи з метою попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності;

2) здійснює досудове розслідування кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності, а також проводить досудове розслідування інших кримінальних правопорушень у випадках, визначених законом;

3) вживає заходів щодо розшуку й арешту коштів та іншого майна, які можуть бути предметом конфіскації або спеціальної конфіскації у кримінальних правопорушеннях, віднесених до підслідності Національного бюро, здійснює діяльність щодо зберігання коштів та іншого майна, на яке накладено арешт;

4) взаємодіє з іншими державними органами, органами місцевого самоврядування та іншими суб'єктами для виконання своїх обов'язків;

5) здійснює інформаційно-аналітичну роботу з метою виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Національного бюро;

6) забезпечує особисту безпеку працівників Національного бюро та інших визначених законом осіб, захист від протиправних посягань на осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, у підслідних йому кримінальних правопорушеннях;

7) забезпечує на умовах конфіденційності та добровільності співпрацю з особами, які повідомляють про корупційні правопорушення;

8) здійснює міжнародне співробітництво у межах своєї компетенції відповідно до законодавства України та міжнародних договорів України.

Високий рівень професійної підготовки спеціалістів НАБУ став можливим, у тому числі, завдяки підтримці міжнародних партнерів. За підтримки Міжнародного бюро по боротьбі з наркотиками та захисту правопорядку (INL, США) й Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD) було розроблено та проведено тестування для спеціалістів Бюро (тести на знання законодавства, General Skills, MMPI). Залучення експертів для тренінгів, організація міжнародних навчальних візитів відбулося завдяки підтримці Міністерства міжнародного розвитку Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії (DFID); Національному агентству по боротьбі зі злочинністю (NCA, UK); Проекту експертної підтримки врядування та економічного розвитку (EDGE); Міністерству юстиції США; Міжнародному бюро по боротьбі з наркотиками та захисту правопорядку (INL); Раді Європи; Проекту ЄС з підтримки реформ в Україні в секторі юстиції; Міжнародної організації з розвитку права (IDLO); Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD). Детективи НАБУ пройшли програму тренінгів, зокрема, в Міжнародній академії правопорядку (ILEA, Будапешт) та Інституті правової ініціативи для країн Центральної та Східної Європи (CEELI, Прага) (табл. 1).

Доцільно акцентувати увагу на появі в національному правовому полі, крім органу протидії корупції, яким є Національне антикорупційне бюро України, також і органу запобігання корупції. Таким органом є Національне агентство з питань запобігання корупції, на яке згідно зі ст. 11 Закону України «Про запобігання корупції» покладено, зокрема, здійснення моніторингу та контролю за виконанням актів законодавства з питань етичної поведінки, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та прирівняних до них осіб; здійснення контролю та перевірки декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, зберігання та оприлюднення таких декларацій, проведення моніторингу способу життя осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; здійснення співпраці із особами, які добросовісно повідомляють про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, вжиття заходів щодо їх правового та іншого захисту, притягнення до відповідальності осіб, винних у порушенні їх прав, у зв'язку з таким інформуванням; інформування громадськості про здійснювані Національним агентством заходи щодо запобігання корупції, реалізація заходів, спрямованих на формування у свідомості громадян негативного ставлення до корупції; залучення громадськості до формування, реалізації та моніторингу антикорупційної політики. Національне агентство з питань запобігання корупції є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику.

Зменшенню рівня корупції в Україні сприятиме вивчення та втілення в життя закордонного досвіду боротьби з цим негативним явищем, насамперед успішно діючих в інших країнах політичних, правових й організаційних механізмів подолання корупції. Вивчення закордонних програм, що на практиці довели свою ефективність, являє собою величезні перспективи для запозичення позитивного іноземного досвіду, особливо за відсутності власного реально діючого механізму протидії корупції. Європейський Союз щорічно вимірює рівень корупції в країнах-членах.

Найдавніші традиції боротьби з корупцією має Велика Британія. Система антикорупційних механізмів тут урегульована на законодавчому рівні. Перший закон про корупцію в державних органах був прийнятий ще у 1889 р., закони про запобігання корупції (1906 р. і 1916 р.) були реакцією суспільства на поширення цього соціально-політичного явища. На відміну від традиційних правових принципів, ці закони потребують від посадових осіб доводити свою невинуватість. Друга особливість – це надзвичайно висока роль громадської думки, вона стежить за динамікою негативних явищ у суспільстві. Безпосередньо корупційні процеси у Великій Британії відстежує так званий Комітет Нолана, який було засновано у 1994 р.

Таблиця 1 – Підвищення кваліфікації співробітників Національного антикорупційного бюро України (закордонні навчання)

Дата	Місце	Зміст навчання	Кількість учасників
2–6 листопада 2015 року, 16–20 листопада 2015 року, 28 листопада 2015 року, 24–31 січня 2016 року	м. Прага, (Чехія), м. Будапешт (Угорщина)	Дві групи детективів Національного антикорупційного бюро України пройшли програму тренінгів у Міжнародній академії правопорядку (ІЛЕА, Будапешт) та Інституті СЕЕЛІ (Правова ініціатива для країн Центральної та Східної Європи, Прага). Детективи вивчили методи аналізу великих масивів даних, методику використання електронних документів як доказів у кримінальному судочинстві, а також практику застосування неформальних зв'язків між правоохоронними органами різних країн.	33
15–28 листопада 2015 року	м. Берлін (Німеччина)	Детективи вивчили основні засади політики у сфері запобігання корупції, ознайомилися зі специфікою роботи правоохоронних органів Німеччини, які здійснюють діяльність у сфері боротьби з корупцією. Представники НАБУ взяли участь у робочих зустрічах з представниками поліції та муніципальних органів землі Бранденбург (м. Потсдам).	4
28 листопада – 15 грудня 2015 року	м. Вашингтон, м. Нью-Йорк, м. Даллас, м. Сакраменто, м. Клівленд, м. Конкорд (США)	Детективи вивчили специфіку діяльності федеральних правоохоронних органів США, неприбуткових громадських організацій у сфері боротьби з корупційними зловживаннями; взяли участь у робочих зустрічах з представниками Федерального бюро розслідувань, Міністерства юстиції, Державного департаменту, Міністерства торгівлі, поліції м. Даллас та м. Конкорд. В рамках навчальних візитів до вищезазначених установ детективи набували навичок викриття та техніки розслідування злочинів корупційної спрямованості, ознайомилися з принципами та стандартами професійної етики співробітників правоохоронних органів, обговорили питання налагодження міжнародно-правової допомоги.	5
13–19 грудня 2015 року	м. Хельсінкі (Фінляндія)	Аналітики Національного антикорупційного бюро України ознайомились з інструментами збору розвідувальної інформації та діяльністю правоохоронних органів з відстеження корупційних активів, арешту і конфіскації доходів від відмивання грошей і фінансування тероризму; з прикладами міжвідомчого співробітництва поліції, митниці та прикордонної служби в ході розслідування корупційних злочинів.	5

Серед механізмів протидії корупції, що впроваджуються у Німеччині, варто виділити створення реєстру корумпованих підприємств. Німеччина намагається використовувати не тільки власний досвід, а й іноземний, зокрема досвід Ізраїлю. Суть такої практики полягає в тому, що

приватну структуру, яку включено до подібного реєстру, позбавляють можливості виконувати будь-які замовлення держави, вона автоматично стає об'єктом підвищеної уваги з боку правоохоронних органів. Цей експеримент реалізовано в одній із земель Німеччини та, за оцінками теоретиків і практиків, він призвів до позитивних результатів. Практика протидії корупції у Німеччині демонструє ефективність залучення громадськості до практичних дій по боротьбі з корупцією. Якщо говорити про так звану подяку, для державних службовців нормативною базою визначено можливість отримання подарунка, який коштує не більше 10 євро. Проте навіть в такому випадку державний службовець повинен доповісти про цей факт своєму керівництву, яке може прийняти відповідне рішення: залишити подарунок у співробітника, який його отримав, чи наказати йому в установленому порядку здати презент державі.

Сінгапурська стратегія боротьби з корупцією відрізняється строгістю й послідовністю, ґрунтуючись на «логіці в контролі за корупцією»: «спроби викоринити корупцію повинні ґрунтуватися на прагненні мінімізувати або виключити умови, що створюють як стимул, так і можливість схилення особи до здійснення корумпованих дій». У момент отримання незалежності у 1965 р. Сінгапур був країною з високим рівнем корупції. Тактика його зниження була побудована на системі заходів: регламентації дій чиновників, спрощенні бюрократичних процедур, строгому нагляді за дотриманням високих етичних стандартів. Центральною ланкою стало автономне Бюро з розслідування випадків корупції, у яке громадяни можуть звертатися зі скаргами на державних службовців і вимагати відшкодування збитків. Одночасно з цим було підвищено незалежність судової системи (з високою зарплатою та привілейованим статусом суддів), введено економічні санкції за давання хабара або відмову від участі в антикорупційних розслідуваннях. Це поєднувалося з дерегулюванням економіки, підвищенням зарплат чиновників і підготовкою кваліфікованих адміністративних кадрів. На сьогодні Сінгапур займає лідируючі позиції у світі за рівнем корупції, економічної свободи та розвитку.

Значний досвід боротьби з корупцією накопичено у США. Організована злочинність тут уперше стала предметом обговорення на високому рівні ще у 1929 р., коли її вивченням займалася так звана Комісія Цікершема. З того часу ця проблема перебуває у центрі уваги комісій, комітетів і підкомітетів, що створювалися згідно з рішенням Конгресу чи президента, які в результаті довгого та ретельного вивчення різних аспектів боротьби з організованою злочинністю й корупцією розробляли рекомендації, що були покладені в основу федеральних законів. Важливим організаційним заходом, здійсненим урядом США, було створення у червні 1970 р. Національної ради по боротьбі з організованою злочинністю, головним завданням якої є розробка загальнонаціональної програми дій. Керівну роль у діяльності по боротьбі з організованою злочинністю відіграє Міністерство юстиції США, яке розробляє національну стратегію боротьби зі злочинністю. Головним підрозділом Міністерства юстиції, на яке безпосередньо покладена боротьба з організованою злочинністю, є Федеральне бюро розслідувань (ФБР). Законодавство США передбачає обмеження ділової активності колишніх державних посадовців після звільнення з органів державної влади.

Яскравим прикладом «культури прозорості» є Південна Корея. Як інструмент організації державної влади за допомогою систем локальних інформаційних мереж е-урядування під назвою «OPEN» запустили в країні у 1999 р. Ця програма – система контролю за міською адміністрацією з боку кожного, хто звертається до неї зі своєю заявою. В реальному часі можна дізнатися на якому етапі розгляд поданого звернення: коли воно було зареєстроване, хто конкретно займається цим питанням і коли можна чекати рішення. У випадку, якщо питання не має позитивного рішення, то обов'язково буде надана відповідь, з яких саме причин. В середньому веб-сайт «OPEN» щодня отримує понад 2500 звернень від громадян. Програма економить час, є зручною у використанні, система онлайн-контролю запобігає корупції, бо не передбачає особистих контактів з чиновникам і можливості передачі хабара, що могло б вплинути на розгляд справи. У програмі відкрито розглядаються ті сфери життєдіяльності, в яких найбільш поширена корупційна практика, а саме: питання будівництва й житлового господарства, забудови, навколишнього середовища, транспорту, промисловості, міського планування, соціального забезпечення, адміністрування та пожежної служби. Кожен із цих напрямів роботи включає певний набір проектів. Наприклад, «Будівництво та житло» поділяється на проекти житлового будівництва, дозвіл на будівництво та контроль, проекти реконструкції будівель, проекти поліпшення екології мікрорайону, затвердження архітекторів, дозвіл на розміщення вуличної реклами. Програма «OPEN» стала ефективною у боротьбі проти корупції, багато країн світу перейняли корейський досвід, запустивши в себе схожі проекти.

Часто корупцію розглядають як продукт традиційної місцевої культури, тобто як щось непереборне. Але позитивний досвід Грузії, якій вдалося зробити прорив у цій сфері, перемістившись

із 85 (у 2002 р.) на 48 місце (у 2015 р.) за рівнем корупції, доводить, що справитися з цим явищем можна. Незалежне дослідження показує, що рівень корумпованості у Грузії в чотири рази нижчий, ніж у країнах Євросоюзу. У цій країні теж свого часу брали й давали хабарі. У 99 % опитаних грузинів у 2014 р. жодного разу не вимагали хабара. Сімдесят сім відсотків респондентів вважають заходи уряду в боротьбі з корупцією доволі ефективними, хоча й запізнілими. Важливим заходом, стверджують дослідники грузинського феномена, було запровадження принципу «єдиного вікна» для всіх державних служб. Грузинська влада ретельно проаналізувала, у яких службах процвітала корупція. Виявилось, що це, як і в Україні, державтоінспекція, санітарно-епідеміологічний нагляд, пожежна інспекція. Грузія ліквідувала дві останні служби, державтоінспекцію було реформовано за кращими європейськими зразками. Важливим аспектом боротьби з корупцією грузинський уряд вважає підвищення заробітної плати чиновникам, адже від цього залежить мотивація співробітника. Основне ж досягнення цієї країни в тому, що вона досить швидко викоринила із свідомості своїх громадян потребу давати хабарі.

Можна виділити основні пріоритетні напрями, що вплинули на антикорупційні успіхи Грузії, які доцільно застосувати в Україні, а саме:

1. Залучення кваліфікованих кадрів до роботи в уряді.

2. Подолання «синдрому некараності». Грузини, не менше ніж українці, були впевнені в «нормальності» корупції як суспільно-політичного явища й неможливості боротьби з нею. Однак після серії реальних арештів цей образ був зруйнований.

3. Реформа ДАІ та системи вступу до ВНЗ. Ці дві сфери були найбільш корумповані, й населення сприймало це як звичне явище. Однак після того як 15 тисяч грузинських працівників ДАІ було звільнено, а на їх місце набрано близько 7 тисяч нових, виявилось, що процвітанню корупції в ДАІ може бути покладено край. Для ВНЗ, так само як і в Україні, створили систему незалежного тестування абітурієнтів.

4. Реформа державної служби. Апарат державних службовців було скорочено на 40 %. Одночасно була введена практика «прихованої камери»: практично щодня можна було побачити, як заарештовують чиновників, які беруть хабар.

5. «Легалізація корупції». Були введені фіксовані платежі за терміновість, і можливості для прояву корупції скоротилися.

6. Прозоре фінансування політичних партій та передвиборчих кампаній.

7. Деретуляція. «Не потрібно апіорі вірити в незіпсовану природу державного чиновника, краще скоротити сферу його повноважень». Цим принципом керувалася Грузія й у процесі приватизації, й під час створення принципу «єдиного вікна», скорочуючи таким чином зони ризику прояву корупції. Водночас був застосований новий принцип: «тиша означає згоду». Він полягав у тому, що, якщо громадянин направив запит на отримання будь-якого дозволу до органів влади, але в законний термін відповіді не отримав, вважається, що дозвіл отримано.

8. «Містичні клієнти». Цей інструмент громадського моніторингу активно використовували громадські організації Грузії, він полягав у тому, що «містичний» клієнт направлявся для проходження якоїсь державної процедури, під час якої фіксувалися всі порушення й прояви корупції [8].

У сучасних умовах одним з головних принципів функціонування антикорупційного механізму є участь громадськості. Українці впевнені, що саме державі відведена першочергова роль у боротьбі з корупцією. Водночас у європейських країнах більшість опитаних вважають, що це обов'язок кожного громадянина. Свого часу в багатьох країнах усвідомили, що для ефективної боротьби з корупцією слід не тільки створювати державні інститути, а й кардинально змінювати ставлення до неї громадян. «Подолати менталітет мовчання» – одне з гасел латвійського досвіду боротьби з корупцією, першочерговим завданням якого було подолання толерантності людей до цієї проблеми. Схожим шляхом пішли і в Польщі: польський уряд запровадив Антикорупційну громадську картку, де в дуже доступній формі пояснювалося антикорупційне законодавство та чітко вказувалося, куди звертатися при виявленні корупційних правопорушень.

Відповідно до норм Закону України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні на 2014–2017 роки» антикорупційна стратегія спрямована на досягнення таких результатів:

1) створення в Україні системи прийняття рішень щодо антикорупційної політики на основі аналізу достовірних даних про корупцію, моніторингу виконання цих рішень та їхнього впливу на стан справ з корупцією незалежним спеціально уповноваженим органом з питань антикорупційної політики у партнерстві із громадянським суспільством, а також формування суспільної підтримки у подоланні корупції;

2) створення прозорих засад фінансування проведення виборів, діяльності політичних партій, усунення корупціогенних ризиків у діяльності виборних органів, посилення громадського контролю за їхньою діяльністю;

3) створення системи добросовісної та професійної публічної служби відповідно до міжнародних стандартів і кращого світового досвіду;

4) запровадження ефективних антикорупційних програм у центральних органах виконавчої влади, а також на державних підприємствах, забезпечення прозорості їхньої діяльності;

5) продовження реформування законодавства про державні закупівлі з метою усунення ризиків корупції та впровадження прозорої системи проведення державних закупівель;

6) реформування судової влади в Україні, усунення ризиків корупції у судочинстві та діяльності органів кримінальної юстиції;

7) усунення корупційних передумов ведення бізнесу, формування сприятливого для відмови від корупційної практики бізнес-клімату та нетолерантного ставлення бізнесу до корупції;

8) реалізація права осіб на доступ до інформації, забезпечення відкритості суспільно необхідної інформації, яка може використовуватися для виявлення і припинення корупційної практики, дієвий державний контроль за реалізацією відповідного законодавства;

9) створення системи інструментів, які дадуть змогу ефективно виявляти та розслідувати корупційні злочини, конфісковувати майно, яке було предметом злочинної діяльності або набуто внаслідок такої діяльності, притягнути до відповідальності осіб, причетних до вчинення корупційних злочинів;

10) формування в суспільстві ідеї нетерпимості до проявів корупції.

За 2015 рік Україні вдалося отримати лише один додатковий бал за результатами світового індексу сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index, CPI). CPI України складає 27 балів зі 100 можливих, що лише на 1 бал більше, ніж 2014 року (рис. 2). У всесвітньому рейтингу Україна посідає 130 місце зі 168 позицій. У 2014 році Україна була на 142-му місці зі 175 позицій. Здійснити невелике зростання CPI Україні вдалося завдяки збільшенню суспільного осуду корупціонерів, створенню антикорупційних органів та появі руху викривачів корупції. Зволікання із реальним покаранням хабарників, а також збільшення корупційної складової у відносинах бізнесу та влади не дають Україні зробити рішучий крок уперед за індексом сприйняття корупції.

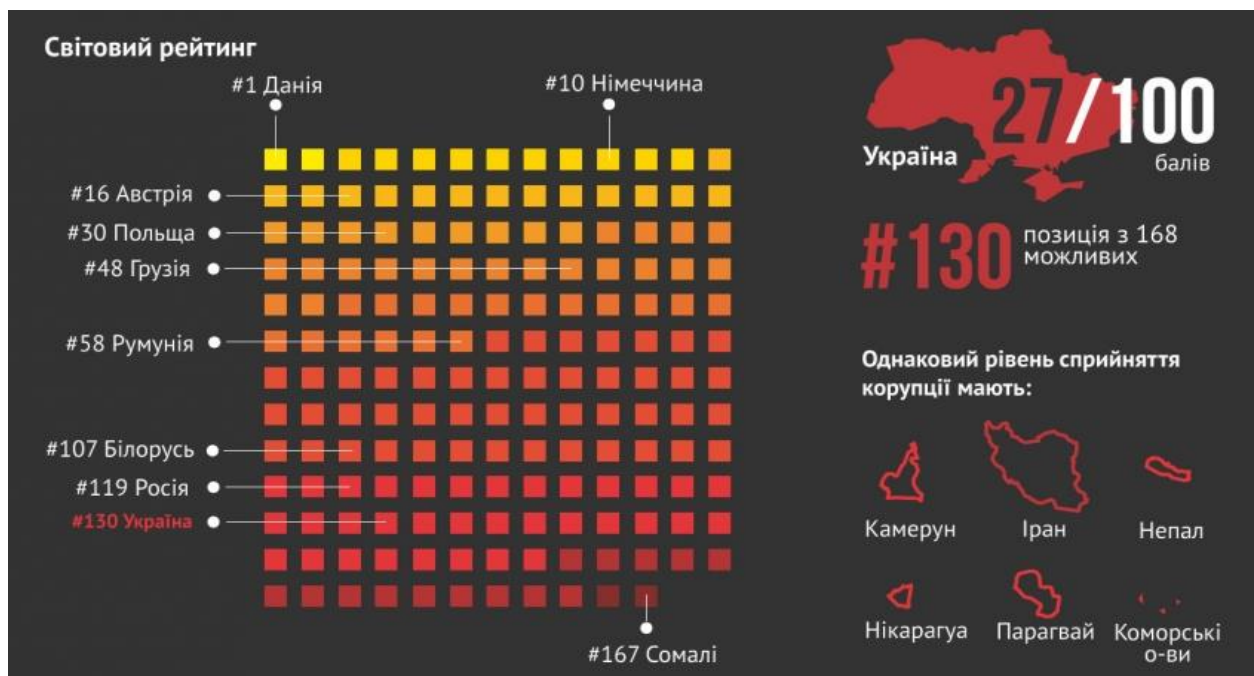

Рисунок 2 – Індекс сприйняття корупції у світі (2015 рік)

Крім того, такий рівень індексу сприйняття корупції в Україні пояснюється відсутністю дієвих реформ у сфері протидії корупції та неефективною діяльністю органів правопорядку щодо виявлення корупційних правопорушень та притягнення винуватців до відповідальності, про що свідчить, зокрема, незадовільне виконання Україною міжнародних зобов'язань щодо запровадження

антикорупційних стандартів: з 25 рекомендацій Групи держав проти корупції (GRECO), наданих за результатами першого і другого раундів оцінки, лише 13 рекомендацій виконано, а з 16 рекомендацій, наданих за результатами третього раунду, виконано лише три рекомендації. З антикорупційних рекомендацій Плану дій щодо лібералізації візового режиму з Європейським Союзом імплементована лише невелика частина, що стосується криміналізації корупції. Відповідно до статей 5 та 6 Конвенції ООН проти корупції держави-учасниці повинні розробляти і здійснювати ефективну скоординовану політику щодо протидії корупції та утворити з цією метою спеціально уповноважений орган. Відповідні рекомендації надані Україні Групою держав проти корупції, Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) й експертами ЄС.

Для суттєвих антикорупційних змін в Україні громадська організація «Трансперенсі Інтернешнл Україна» рекомендує зробити такі кроки:

1. Невідкладно забезпечити роботу незалежних антикорупційних органів. Передбачити належне фінансування цих органів у бюджеті.
2. Імплементувати закони про прозоре фінансування політичних партій.
3. Здійснити реальну судову реформу. Припинити ганебну суддівську практику звільнення високопосадовців-хабарників від ув'язнення.
4. Забезпечити принцип невідворотного покарання для посадовців, що вчинили корупційний злочин, у тому числі за подання неправдивої інформації в декларації.
5. Імплементувати закони про публічні закупівлі. Знизити корупційні ризики при закупівлях за державні кошти.

6. Створити відкритий «чорний список корупціонерів» у вигляді переліку компаній – учасників тендерних змов зі строковою заборонаю їх участі в закупівлях [9].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, корупція є складним соціальним явищем, що вкрай негативно впливає на всі аспекти соціально-економічного та політичного розвитку держави, загрожує реалізації принципів верховенства права й соціальної справедливості, підриває основи демократії та порушує права людини. Тому розв'язання проблеми корупції є одним з пріоритетів для українського суспільства на сьогоднішньому етапі розвитку держави. Стратегічною метою антикорупційної політики є протидія корупції на всіх рівнях шляхом підвищення прозорості діяльності державних органів, додержання прав і свобод людини й громадянина, створення умов для розвитку економіки, забезпечення європейських соціальних стандартів і добробуту населення, зниження рівня корупції в Україні та усунення причин і умов, які її обумовлюють, забезпечення відкритості та гласності при прийнятті рішень й оприлюднення їх в засобах масової інформації, проведення громадського опитування та обговорення перед їх прийняттям. Комплексне реформування системи протидії корупції повинно відбуватися відповідно до міжнародних стандартів та успішних практик іноземних держав, гармонізувати законодавство України з європейськими стандартами.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_c16/.
2. Transparency International [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.transparency.org/>.
3. Закон України «Про доступ до публічної інформації» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2939-17/>.
4. Ratingpro [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ratingpro.org/research/zafiksovano_rist_neterpimosti_do_korupcii_v_ukraini.html/.
5. Закон України «Про запобігання корупції» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1700-18/>.
6. Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1699-18/>.
7. Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1698-18/page/>.
8. Боднарчук О.Г. Боротьба з корупцією в Грузії: досвід для вивчення та наслідування в Україні / О.Г. Боднарчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.apdp.in.ua/v71/50.pdf/>.
9. Transparency International Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ti-ukraine.org/>.

REFERENCES

1. Konventsiiia Orhanizatsii Obiednanykh Natsii proty koruptsii [United Nations Convention against Corruption] [Electronic resource]. Retrieved from: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_c16/.
2. Transparency International [Electronic resource]. Retrieved from: <http://www.transparency.org/>.
3. Zakon Ukrainy «Pro dostup do publichnoi informatsii» [The Law of Ukraine «On Access to Public Information»] [Electronic resource]. Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2939-17/>.
4. Ratingpro [Electronic resource]. Retrieved from: http://ratingpro.org/research/zafiksovano_rist_neterpimosti_do_korupcii_v_ukraini.html/.
5. Zakon Ukrainy «Pro zapobihannia koruptsii» [The Law of Ukraine «On Prevention of Corruption»] [Electronic resource]. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1700-18/>.
6. Zakon Ukrainy «Pro zasady derzhavnoi antykoruptsiinoi polityky v Ukraini (Antykoruptsiina stratehiia) na 2014–2017 roky» [The Law of Ukraine «On the Principles of State Anti-Corruption Policy in Ukraine (Anti-Corruption Strategy) for 2014–2017»] [Electronic resource]. Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1699-18/>.
7. Zakon Ukrainy «Pro Natsionalne antykoruptsiine biuro Ukrainy» [The Law of Ukraine «On the National Anti-corruption Bureau of Ukraine»] [Electronic resource]. Retrieved from: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1698-18/page/>.
8. Bodnarchuk O.H. Borotba z koruptsiieiu v Hruzii: dosvid dlia vyvchennia ta nasliduvannia v Ukraini [Fight against corruption in Georgia: the experience for studying and imitation in Ukraine] [Electronic resource]. Retrieved from: <http://www.apdp.in.ua/v71/50.pdf/>.
9. Transparency International Ukraine [Electronic resource]. Retrieved from: <http://ti-ukraine.org/>.

РЕФЕРАТ

Козак Л.С. Формування у суспільстві ідеї нетерпимості до проявів корупції як базисна складова механізму реалізації антикорупційної стратегії в Україні / Л.С. Козак, О.В. Федорук // Економіка та управління на транспорті. – К.: НТУ, 2016. – Вип. 3.

У статті досліджено механізм створення ефективної загальнодержавної системи запобігання й протидії корупції на основі нових засад формування та реалізації антикорупційної політики; обґрунтовано антикорупційні стратегії зарубіжних країн, можливості імплементації антикорупційних норм міжнародного права у вітчизняне законодавство; визначено заходи щодо усунення корупційних передумов ведення бізнесу, формування сприятливого для відмови від корупційної практики бізнес-клімату та нетолерантного ставлення до корупції.

Об'єкт дослідження – процес гарантування економічної безпеки міжнародного співробітництва.

Мета дослідження – удосконалення механізму реалізації антикорупційної стратегії в Україні.

Методи дослідження – абстрагування, аналіз і синтез, індукція та дедукція, системний підхід.

У сучасних умовах корупція є складним соціальним явищем, що вкрай негативно впливає на всі аспекти соціально-економічного та політичного розвитку держави, загрожує реалізації принципів верховенства права й соціальної справедливості, підриває основи демократії та порушує права людини. Тому розв'язання проблеми корупції є одним з пріоритетів для українського суспільства на сьогоdnішньому етапі розвитку держави. Стратегічною метою антикорупційної політики є протидія корупції на всіх рівнях шляхом підвищення прозорості діяльності державних органів, додержання прав і свобод людини й громадянина, створення умов для розвитку економіки, забезпечення європейських соціальних стандартів і добробуту населення, зниження рівня корупції в Україні та усунення причин і умов, які її обумовлюють, забезпечення відкритості та гласності при прийнятті рішень й оприлюднення їх в засобах масової інформації, проведення громадського опитування та обговорення перед їх прийняттям. Комплексне реформування системи протидії корупції повинно відбуватися відповідно до міжнародних стандартів та успішних практик іноземних держав, гармонізувати законодавство України з європейськими стандартами.

Прогнозні припущення щодо розвитку об'єкта дослідження – удосконалення механізму гарантування економічної безпеки міжнародного співробітництва.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: АНТИКОРУПЦІЙНА СТРАТЕГІЯ, ІНДЕКС СПРИЙНЯТТЯ КОРУПЦІЇ, СИСТЕМА ЕЛЕКТРОННОГО ДЕКЛАРУВАННЯ ДОХОДІВ, КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ, НАЦІОНАЛЬНЕ АНТИКОРУПЦІЙНЕ БЮРО УКРАЇНИ, АНТИКОРУПЦІЙНА ПОЛІТИКА, КОНВЕНЦІЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ ПРОТИ КОРУПЦІЇ.

ABSTRACT

Kozak L.S., Fedoruk O.V. Formation of idea of intolerance to manifestations of corruption in society as basic component of mechanism of implementation of anticorruption strategy in Ukraine. Economics and management on transport. Kyiv. National Transport University. 2016. Vol. 3.

The article investigates the mechanism of creating an effective nationwide system of prevention and counteraction of corruption based on new principles of formation and implementation of anticorruption policy; substantiates anticorruption strategies of foreign countries, possibilities of implementation of anticorruption norms of international law into domestic legislation; defines measures to eliminate corruptive prerequisites of doing business, formation of favorable for abandoning corruption practice of the business climate and intolerant attitude towards corruption.

Object of the research – the process of ensuring economic security of international cooperation.

Purpose of the study – improvement of the mechanism of implementation of anticorruption strategy in Ukraine.

Methods of research – method of abstracting, analysis and synthesis, induction and deduction, system approach.

Under present-day conditions corruption is a complex social phenomenon, which affects on all aspects of socio-economic and political development of the state extremely negatively, threatens the implementation of the principles of rule of law and social justice, undermines the foundations of democracy and violates human rights. Therefore the solution of problem of corruption is a priority for the Ukrainian society at the present stage of development of the state. The strategic objective of the anticorruption policy is the fight against corruption at all levels by enhancing the transparency of activities of state bodies, observance of rights and freedoms of human and citizen, creating the conditions for development of economy, ensuring European social standards and welfare of the population, reduction of the level of corruption in Ukraine and eliminating the causes and conditions that its cause, ensuring openness and publicity in decision-making and their promulgation in mass media, carrying out public interrogation and discussion prior to their adoption. Comprehensive reforming of system of counteraction to corruption must carried out in accordance with international standards and successful practices of foreign states, to harmonize legislation of Ukraine with European standards.

Forecast assumptions about the object of study – improvement of the mechanism of ensuring economic security of international cooperation.

KEYWORDS: ANTICORRUPTION STRATEGY, CORRUPTION PERCEPTIONS INDEX, ELECTRONIC INCOME DECLARATION SYSTEM, CORRUPTION OFFENSES, PREVENTION OF CORRUPTION, NATIONAL ANTI-CORRUPTION BUREAU OF UKRAINE, ANTICORRUPTION POLICY, UNITED NATIONS CONVENTION AGAINST CORRUPTION.

РЕФЕРАТ

Козак Л.С. Формирование в обществе идеи нетерпимости к проявлениям коррупции как базисная составляющая механизма реализации антикоррупционной стратегии в Украине / Л.С. Козак, О.В. Федорук // Экономика и управление на транспорте. – К.: НТУ, 2016. – Вып. 3.

В статье исследован механизм создания эффективной общегосударственной системы предупреждения и противодействия коррупции на основе новых принципов формирования и реализации антикоррупционной политики; обоснованы антикоррупционные стратегии зарубежных стран, возможности имплементации антикоррупционных норм международного права в отечественное законодательство; определены меры по устранению коррупционных предпосылок ведения бизнеса, формированию благоприятного для отказа от коррупционной практики бизнес-климата и нетолерантного отношения к коррупции.

Объект исследования – процесс обеспечения экономической безопасности международного сотрудничества.

Цель исследования – усовершенствование механизма реализации антикоррупционной стратегии в Украине.

Методы исследования – абстрагирование, анализ и синтез, индукция и дедукция, системный подход.

В современных условиях коррупция является сложным социальным явлением, что крайне негативно влияет на все аспекты социально-экономического и политического развития государства,

угрожает реализации принципов верховенства права и социальной справедливости, подрывает основы демократии и нарушает права человека. Поэтому решение проблемы коррупции является одним из приоритетов для украинского общества на сегодняшнем этапе развития государства. Стратегической целью антикоррупционной политики является противодействие коррупции на всех уровнях путем повышения прозрачности деятельности государственных органов, соблюдения прав и свобод человека и гражданина, создания условий для развития экономики, обеспечения европейских социальных стандартов и благосостояния населения, снижения уровня коррупции в Украине и устранения причин и условий, которые ее обуславливают, обеспечения открытости и гласности при принятии решений и обнародования их в средствах массовой информации, проведения общественного опроса и обсуждения перед их принятием. Комплексное реформирование системы противодействия коррупции должно происходить в соответствии с международными стандартами и успешными практиками иностранных государств, гармонизировать законодательство Украины с европейскими стандартами.

Прогнозные предположения о развитии объекта исследования – усовершенствование механизма обеспечения экономической безопасности международного сотрудничества.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: АНТИКОРРУПЦИОННАЯ СТРАТЕГИЯ, ИНДЕКС ВОСПРИЯТИЯ КОРРУПЦИИ, СИСТЕМА ЭЛЕКТРОННОГО ДЕКЛАРИРОВАНИЯ ДОХОДОВ, КОРРУПЦИОННЫЕ ПРАВОНАРУШЕНИЯ, ПРЕДОТВРАЩЕНИЕ КОРРУПЦИИ, НАЦИОНАЛЬНОЕ АНТИКОРРУПЦИОННОЕ БЮРО УКРАИНЫ, АНТИКОРРУПЦИОННАЯ ПОЛИТИКА, КОНВЕНЦИЯ ОРГАНИЗАЦИИ ОБЪЕДИНЕННЫХ НАЦИЙ ПРОТИВ КОРРУПЦИИ.

АВТОРИ:

Козак Людмила Степанівна, кандидат економічних наук, професор, Національний транспортний університет, завідувач кафедри «Економіка», e-mail: kaf-ekonomika_ntu@bigmir.net, тел. +380442803016, Україна, 01010, м. Київ, вул. Суворова, 1, к. 314.

Федорук Олеся Володимирівна, кандидат економічних наук, Національний транспортний університет, доцент кафедри «Економіка», e-mail: kaf-ekonomika_ntu@bigmir.net, тел. +380442803016, Україна, 01010, м. Київ, вул. Суворова, 1, к. 314.

AUTHOR:

Kozak Liudmyla S., Ph.D., professor, National Transport University, head, department of Economics, e-mail: kaf-ekonomika_ntu@bigmir.net, tel. +380442803016, Ukraine, 01010, Kyiv, Suvorova str., 1, of. 314.

Fedoruk Olesia V., Ph.D., National Transport University, associate professor, department of Economics, e-mail: kaf-ekonomika_ntu@bigmir.net, tel. +380442803016, Ukraine, 01010, Kyiv, Suvorova str., 1, of. 314.

АВТОРЫ:

Козак Людмила Степановна, кандидат экономических наук, профессор, Национальный транспортный университет, заведующий кафедрой «Экономика», e-mail: kaf-ekonomika_ntu@bigmir.net, тел. +380442803016, Украина, 01010, г. Киев, ул. Суворова, 1, к. 314.

Федорук Олеся Владимировна, кандидат экономических наук, Национальный транспортный университет, доцент кафедры «Экономика», e-mail: kaf-ekonomika_ntu@bigmir.net, тел. +380442803016, Украина, 01010, г. Киев, ул. Суворова, 1, к. 314.

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Бондаренко Є.В., доктор економічних наук, професор, Національний транспортний університет, професор кафедри «Економіка», Київ, Україна.

Попова В.В., доктор економічних наук, професор, Національна академія статистики, обліку та аудиту, завідувач кафедри «Економіка підприємств», Київ, Україна.

REVIEWER:

Bondarenko Ye.V., Ph.D., Economics (Dr.), professor, National Transport University, professor, department of Economics, Kyiv, Ukraine.

Popova V.V., Ph.D., Economics (Dr.), professor, National Academy of Statistics, Accounting and Auditing, head, department of Economics of Enterprises, Kyiv, Ukraine.